

Oponentský posudek habilitační práce Mgr. Ivony Barešové, Ph.D.,
Japanese Given Names: A Window Into Contemporary Japanese Society.
Olomouc: Palacký University Olomouc 2016.

Habilitační práce dr. Ivony Barešové se zabývá vlastními jmény, která rodiče v Japonsku dávají svým dětem, a sleduje proměny užívaného repertoáru i proměny rodičovské motivace při volbě těchto jmen v průběhu přibližně 150 let, s důrazem na období současné. Autorka materiál analyzuje z hlediska formy mluvené, formy psané a z hlediska široce pojatého významu, přičemž jednotlivé úhly pohledu skládá do komplexního obrazu ukotveného v příslušné kultuře.

Zvolená problematika je velmi zajímavá a způsob, jakým jej autorka zpracovala, přináší množství podnětných poznatků a řadu důležitých impulsů přesahujících do několika oblastí lingvistiky. Oceňuji především přínos práce dotýkající se sémiotiky, onomastiky, sociolingvistiky a kognitivně-kulturní lingvistiky.

Z hlediska sémiotické teorie poukazují provedené analýzy mj. k otázce, jakou povahu má či může nabývat tzv. arbitrární charakter znaku a jak komplexní jednotkou může znak fungující v komunikaci být. Autorka dobře demonstruje, že je třeba uvažovat nejen o vztahu tzv. označujícího a tzv. označovaného, ale i mezi označovaným a formou psanou, označovaným a formou mluvenou a také mezi oběma formami navzájem. Analýzy mluvené i psané formy navíc poukazují k širšímu kulturnímu kontextu a tím vlastně i k dalším významům (srov. např. váhu, kterou rodiče při volbě jména přikládají počtu tahů, popř. různé jejich soudy týkající se toho, jak která zvuková podoba „zní“ či psaná podoba „vypadá“, tj. jaké asociace či hodnocení s nimi spojují) a také dalším funkcím jazyka, jako je např. funkce magická.

Práce je podnětná i pro oblast onomastiky. Dotýká se především otázky „významu“ vlastních jmen, tj. otázky, která má dlouhou tradici jak v lingvistice, tak ve filosofii. Autorka ukazuje, jak je v rámci teorie vlastního jména osob přínosné zvažovat kulturní specifika a přemýšlet o „významu“ vlastního jména z perspektivy uživatelů (v tomto případě ne přímo nositelů, ale těch, kdo o volbě pro druhé rozhodují). Dobře se tak ilustruje, že vlastní jméno osoby může být v očích uživatelů spojováno s množstvím významů různého typu, přičemž některé z těchto významů mohou být zřetelné jen pro některé členy daného společenství.

Autorčin výzkum se dotýká též problematiky sociolingvistické a otázek jazykového managementu. Např. naznačuje, že přílišné oslabení konvenčně sdíleného vztahu mezi oběma druhy formy se může stát komunikační bariérou či že přílišná jedinečnost jména, která znesnadňuje ostatním členům společenství jeho užívání, může být nositelům k neprospěchu. Ilustruje také skutečnost, že regulační zásahy (jazykové plánování) mohou někdy vést k neočekávaným a nežádoucím výsledkům v užívání jazyka. Srov. např. autorkou popisované strategie, které rodiče užívají, pokud chtějí dát dítěti jméno podle své volby, ale regulovaný repertoár (psaných forem) jim nevyhovuje (a srov. důsledky těchto strategií pro další složky znaku a jeho fungování), popř. zmiňované nepřiliš šťastné pokusy rozšířit repertoár povolených znaků o znaky významově nevhodné pro jména.

Z pohledu kognitivně-kulturní lingvistiky je důležité, že autorka ukázala, jak hodnotným pramenem poznání dané kultury mohou být vlastní jména osob. Její analýza vlastních jmen a motivací, které stojí za jejich výběrem, tak přínosně obohacuje dosavadní bádání v oblasti kognitivní lingvistiky, která mají tendenci věnovat se ze jmen spíše jménům

místním či případně přezdívkám. Za metodologicky důležitý teoretický koncept, s nímž autorka pracuje, považuji koncept „příběhu výběru jména“ (name selection story; např. s. 177), který může být dobrým zdrojem poznání řady aspektů konceptualizace příslušných jevů. Významné je též odlišení orientace motivace volby jmen na „soukromý“ versus „veřejný“ prostor (např. s. 45). V provedené analýze je cenné rovněž sledování toho, jak se uváděné motivace a s nimi spojované hodnoty proměňují; korespondence mezi proměnami podmínek společenských a historických a jejich reflexí ve volených jménech je místy až překvapivá. Analýza je mj. přínosná v tom, že proměny sleduje v dlouhém časovém období, čtenář tak získává dobrou představu o zákonitostech a tendencích, které se mění, které zůstávají, popř. se v obměněných podobách vracejí (zajímavý je např. vývoj v oblasti jmen ženských a mužských). Zároveň práce ukazuje i kulturní specifika, např. důraz na faktory, které by v jiné kultuře nemusely mít takovou sílu, popř. by mohly být reflektovány jinak (srov. např. příklady jmen z období válečných; nestereotypní významy spojované se jmény pro jisté pohlaví, jako je např. citlivost u mužských jmen; popř. důraz kladený na psanou podobu jména a počet tahů).

Text monografie je přehledně a logicky strukturován a je vstřícný i ke čtenáři, který není odborníkem na japonštinu či japonskou kulturu.

Analýza osobnostních rysů či charakteristik a dalších hodnot asociovaných se jmény, která rodiče volí, vybízí k otázce, co vlastně rodičovské reflexe motivace výběru jména a různé „významy“ vlastních jmen osob odrážejí. – Jde např. spíše o odraz toho, které hodnoty jsou v dané chvíli ve společnosti ceněny? Nebo může někdy jít o to, že rodiče vnímají, že daných hodnot se příslušnému společenství nedostává, a proto si jich přejí do budoucího života svých dětí více?

Autorka v práci (zejm. v kapitolách 3 a 4) vychází mj. z výzkumu mezi současnými rodiči, který byl patrně dosti rozsáhlý, dlouhodobý a musel být náročný (srov. s. 17), avšak v textu monografie není dostatečně popsán a nejsou dostatečně prodiskutovány jeho přínosy a limity. Bývalo by dobré v textu zmínit, jakými metodami byla data získávána. (Patrně dotazníkovým šetřením nebo rozhovory? – Jak případně vypadaly otázky? Jak byli oslovováni a vybírání respondenti? atp.). Bylo by rovněž dobré zahrnout diskusi týkající se především otázky, co vlastně bylo, zejména pokud jde o motivaci volby jmen, danou metodou zjištěno. Nakolik je možné předpokládat, že uvedené motivace odpovídají skutečnosti? (Je dobře známo, že respondenti např. v rozhovorech či dotaznících nemusejí uvést skutečnou motivaci, ale zmíní např. to, co si myslí, že např. lépe působí, je v souladu s dobovými normami či módou, v souladu s jejich vnímáním sebe samých atp.). Poskytovali informace oba rodiče, nebo jen jeden z nich? Jak mohly být výsledky ovlivněny tím, pokud za oba rodiče odpovídal jen jeden z nich? (Mohou být nějaké rozdíly v tom, co jako motivaci uvádějí matky, co otcové?) Oceňuji však, že autorka zmiňuje limity jiných užitých zdrojů, jako jsou statistiky neužívanějších jmen.

V některých, především úvodních částech textu by bývalo bylo lepší častěji odkazovat na zdroje. Některé údaje z historie i současnosti Japonska mohou být pro odborníky samozřejmé, ale pro čtenáře z jiných oborů jde o údaje netriviální, u nichž očekává uvedení zdroje. Také u kurzívou tištěných příkladů jmen a jejich motivací umístěných v samostatných odstavcích v textu není uvedeno, odkud přesně je který z nich čerpán. (Patrně z vlastního autorčina výzkumu?).

K výzkumu zaměřenému na rekonstrukci „jazykového obrazu světa“ z daného materiálu by bylo mohlo být užitečné využít i některou literaturu polskou, zejména z okruhu kolem J. Bartmińského; třeba se k ní autorka vrátí ve výzkumech dalších.

Ke kladům monografie patří rovněž to, že podněcuje k bádáním dalším. Doufám proto, že autorka bude ve výzkumu vlastních jmen osob pokračovat. Např. by bylo zajímavé zjistit, jak svá jména vnímají jejich nositelé, popř. zda a jak se vnímání jména v průběhu života jejich nositele proměňuje. Sama autorka pak naznačuje, že bude zajímavé sledovat další vývoj v oblasti netypických jmen a reakce společnosti (např. zaměstnavatelů) na ně. Jako hodny pozornosti se jeví také vývojové tendence v oblasti jmen mužských a ženských či pokračování různých „vln“ ústupu a návratu vybraných typů jmen.

Závěr:

Na základě předložené habilitační práce **doporučuji** pokračovat v habilitačním řízení
Mgr. Ivony Barešové, Ph.D.

Praha, 26. 3. 2019

doc. PhDr. Lucie Saicová Římalová, Ph.D.
Ústav českého jazyka a teorie komunikace
Filozofická fakulta
Univerzita Karlova
nám. J. Palacha 2
116 38 Praha 1
lucie.rimalova@ff.cuni.cz